

Розділ 4

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДжЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 94(477.73), «1919»

О. М. ГРИГОРАЩЕНКО

м. Миколаїв

Ksushak_567@mail.ru

СПОГАДИ В. Ф. Снігового в якості джерела з історії Висунської Республіки (1919 р.)

Аналізується рукопис спогадів В. Ф. Снігового в якості джерела з історії Української революції на Миколаївщині в 1917–1921 рр., зокрема розглядаються події пов'язані з Висунською народною республікою (1919 р.).

Ключові слова: спогади, Українська революція, Висунська республіка, повстанці.

В історії нашого краю та України в цілому існує ще чимало проблем, які є малодослідженими і вимагають подальшого опрацювання. Однією з них є доба Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр., зокрема селянсько-повстанський рух в Південному регіоні.

Велике значення при дослідженні цього питання мають листування, спогади та щоденники сучасників тих подій. Значна їх кількість опублікована і доступна широкому загалу. Незмінним джерелом з історії визвольних змагань є мемуари політичних лідерів того часу: В. Винниченка [1], Н. Махна [2], С. Петлюри [3], М. Грушевського [4], П. Скоропадського [5], Д. Дорошенка [6] та багатьох інших. Проте, не меншу цінність мають спогади пересічних людей, які проживали в даний період часу і були очевидцями революційних подій. Звісно, вони переповнені суб'єктивізмом, але бувають більш відвертими у викладенні фактів, ніж «вивірені» твори політичних діячів. Та й хто краще може описати долю й становище українського робітника чи селянина, як не він сам.

Чимало таких мемуарів ще й досі не розкриті широкому загалу, а зберігаються в сімейних архівах.

У моїй сім'ї довгі роки зберігались спогади одного з сучасників Української революції

1917–1921 рр. В. Ф. Снігового, який все своє життя проживав в селі Висунськ Березнегуватського району, Миколаївської області. Історія даного села і описується в мемуарах.

Після смерті автора матеріали зберігалися у А. М. Бідними, також мешканця с. Висунськ, який в свою чергу передав їх моєму дядьку О. А. Крамаренку.

Спогади являють собою дві «амбарні» книги формату А 4 з твердою палітуркою. Написані чорнилом, яке, звісно, з часом місцями витерлось та розмилось, проте більшу половину тексту чудово видно. Папір від часу пожовтів, край сторінок дещо загнутий, але в цілому зовнішній вигляд книг досить добрий.

На кожній книзі є надпис: На першій – «Historia sela Wisunsk».

На другій «Книга II Historia sela Wisunsk W. F. Snihowoi 1948 г.». Проте зміст викладено здебільшого російською та рідше українською мовами.

Взагалі спогади можна умовно поділити на три частини:

- І частина: період з 1796 р. по 1918 р. Початок якої є власне не спогадами, а виписками з різних документів (описується час заснування с. Висунська та історія у XIX ст.). Починаючи з початку XX ст. автор вже записує власні враження. Опис цієї частини закінчений 22 березня 1949 р.

- II частина: період з 1919 р. по 1922 р. (описується «найтяжчий», як говорить сам автор, для Висунська, період існування - час організації та діяльності Висунської народної республіки, боротьба з білогвардійськими загонами та ін.). Опис частини закінчений 31 березня 1949 р.
- III частина: охоплює період з 1922 р. по кінець 1943 р. (описуються щорічні події в с. Висунську, початок Великої Вітчизняної війни, життя села та його мешканців в роки окупації). Опис частини закінчений 12 серпня 1949 року.

Перша книга містить в собі 48 сторінок тексту. Друга – 96 сторінок.

Автор спогадів В. Ф. Сніговий – житель с. Висунськ, приблизно 1876-1877 року народження. Батько його Ф. А. Сніговий був досить шанованою людиною в селі, про що свідчить запис автора про вибори посадського голови: «Снеговой Федор Андреевич – за – 110 избирателей...» [9, 29].

Про самого ж автора можна сказати, судячи з його спогадів, що він був людиною активною в громадському житті села. В 1910 році – був секретарем Висунської міщанської управи: «Старостой был Ави Цукаленко, секретарем – Я, пишущий сии строки» [9, 27].

У 1916 році, під час Першої світової війни В. Ф. Снігового було мобілізовано до армії. В 1917 році – повернувся і був назначений секретарем Висунського комітету по господарчій частині.

На початку буремного 1919-го «тяжкого для Висунська», – як зазначає автор, року, його було обрано начальником міліції. В розпорядження йому надавались 28 десятських старшин і призначалась заробітна платня розміром 500 руб. в місяць. [9, 38]. Та не дивлячись на це В. Ф. Сніговий відмовився від запропонованої посади.

Вже після відходу денікінських військ, так як у Висунську, не було місцевого керівництва, адже повстанці відійшли до Кривого Рогу, 7 грудня 1919 року зібрався загальний сход села і обрали нових голову та секретаря, а казначеєм було назначено В. Ф. Снігового.

На момент написання спогадів (1948–1949 рр.) автор займав посаду архіваріуса. Він так і підписується в своїх книгах: «...архіваріус В. Ф. Снеговой» [10, 96].

Автор цікаво описує початковий період формування повстанського осередку в посаді Висунськ в 1919 році: «В августе месяце Деникинские банды стали продвигаться на Одессу, а полковник Саликов по Ингулу на север, и вот из села Любомировка появились крестьяне в нашем селе и рассказали как Саликов расправлялся у них с крестьянами вплоть до расстрела. Тогда наши молодые люди организовались и под руководством полит. каторжника, 10 лет пробывшего в Херсонской каторжной тюрьме по делу Лазаренка, Ефименка Федора Савича, рожденного 1875 г., стали держатъ себя на чеку.» [9, 38].

7 жовтня 1919 року на загально сільських зборах було оголошено про створення тимчасової Висунської народної республіки, після чого сформувався управлінський апарат – уряд, який очолив есер-боротьбист Ф. Юхименко. Для контролю уряду створили Раду оборони під керівництвом більшовика М. Шевченка, народним комісаром військових справ став В. Яриловець, мобілізації – Є. Ярошенко, юстиції – Я. Кужільний, фінансів – М. Іванець, продовольства П. Тарасов, командиром кінноти був назначений З. Мурлян. [7, 14].

В. Ф. Сніговий згадує про ці події: «було зібрано особливе конспіративне зібрання активна села, де і назначений був свій повстанський штаб, в який і увійшли такі громадяни:

1. Командиром повстанського загону був прапорщик Яриловець Василій Радіонович, людина наскрізь військова, 45 років.

2. Його помічник, підпрапорщик Мурлян Захар Миколайович, 35 років.

3. Голова штаба – політ. каторжанин Ефименко Федор Савич, 55 років. Відповідальна людина, але малограмотна.

4. Помічник голови, замісник Ярошенко Євгеній Улянович, 42 роки, людина чесна, безкорисна, начитанна, бувала і дуже відважна.

5. Нарком фінансів – Іванець Микита Кузьмич, аферист і убивця Кирила Яриловця. Погана людина.

6. Нарком юстиції – Кужільний Яков Савич, 32 роки, людина військова, начитана, грамотна и толкова. Бувший секретар Висунської сільради.

7. Нарком внутрішніх справ Тарасов Павел Иванович, 47 років, людина, як кажуть, рильце в пушку» [9, 39].

Що ж стосується більшовика М. Шевченка, який очолив раду оборони Сніговий пише: «В Висунске уже с месяц как появились из Херсона безрукий Шевченко и неизвестно откуда Завгородний... выдавая себя за партизан, они подготавливали наш штаб на всеобщее повстание против Деникинских банд» [9, 40].

Згадує автор про співпрацю висунчан з іншими повстанськими осередками на Півдні України: «Єфименко объявил, что белобандиты – наши враги и мы против них должны воевать, а когда его спросили кем і чем будем воевать, ведь у нас нет оружия, то он ответил, что к нам на подмогу придут из Большой Александровки, Давидового Брода и Баштани и доставят для нас споряджение» [9, 40].

Та все ж, не зважаючи на підтримку з боку інших повстанців та керівництва Херсонського боротьбистсько-борбистського центру, і не дивлячись на успіхи в обороні села (за період з серпня по листопад 1919 року висунським повстанцям вдавалося відбивати наступи денікінських військ більше трьох разів) Висунська народна республіка не витримала тиску з боку військ генерала М. Складорова, який за будь-яку ціну повинен був розправитися з повстанцями.

Розуміючи, що допомоги чекати немає сенсу, адже Полтавка-Баштанка в середині листопада була захоплена білогвардійцями, керівництво республіки приймає рішення відступити в бік Кривого Рогу, аби зберегти військову силу [8, 22].

«Наши повстанцы обратились с серьезной просьбой к партизанам Большой Александровки, Давидового Броду и Баштанки, все обещали на словах, а на деле никто из них не пришел... обсудив тяжкий стан, что патроны почти все истрачены, свою малочисленность... решили отступить ночью на Давидов Брод, что на рассвете и сделали.», – пише В. Ф. Сніговий [9, 40–41].

21 листопада 1919 р. в селі відбулися жакливі події. Білогвардійці захопили Висунськ і побачивши, що повстанців в селі немає почали грабувати майно, убивати мешканців. Автор спогадів зазначає: «В эту ночь одна работ-

ница... была на квартире на окраине села і родила ребенка. То эти люди, звери, изрубили ее ребенка саблями. В этот день 20.XI сгорело 420 домов и много амбаров и сараев... мужчин, где находили ставили к стенке и расстреливали. Мы остались брошенными на распутье белобандитов» [9, 42].

Можна зробити висновок, що В. Ф. Сніговий під час цієї вакханалії переховувався разом з іншими висунчанами від білогвардійців в окружних селах, таких як: Любомирівна, Пришиб, Березнегувате. Адже, після відходу генерала Складорова та його гарнізону до с. Мурахівки, автора було призначено казначеєм, на загальному сході віцілілих мешканців села 7 грудня 1919 року.

Незважаючи на те що, спогади очевидців доволі суб'єктивні і оцінювати їх треба досить критично, вони є важливим джерелом при вивченні подій визвольних змагань 1917–1921 рр.

Список використаних джерел

1. Винниченко В. Відродження нації: Історія української революції, март 1917 р. — грудень 1919 р. / Володимир Винниченко. — К. : Вид-во політичної літератури України, 1990. — Ч. 1. — 348 с.; Ч. 2. — 328 с.; Ч. 3. — 542 с.
2. Махно Н. И. Воспоминания / Нестор Иванович Махно. — М. : Республика, 1992. — 334 с.
3. Петлюра С. В. Статті / Симон Васильович Петлюра — К. : Дніпро, 1993. — 341 с.
4. Грушевський М. Спомини // Київ. — 1989. — № 8. — С. 126—154; № 9. — С. 108-149; № 10. — С. 122—158; № 11. — С. 113—155.
5. Скоропадський П. П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 / Павло Петрович Скоропадський / Передм. Я. Пеленський. — К. — Філадельфія, 1995. — 492 с.
6. Дорошенко Д. І. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 рр.) / Дмитро Іванович Дорошенко. — К. : Темпора, 2007. — 632 с.
7. Котляр Ю. В. Повстанських рух селян Півдня України. Висунська і Баштанська республіки. (1919–1920) / Юрій Вадимович Котляр. — Миколаїв : ПП «Спрінт-прінт», 1999. — 117 с.
8. Котляр Ю. В. 1919. Висунська і Баштанська республіки (До 90-ої річниці проголошення) / Юрій Вадимович Котляр. — Миколаїв : Видавництво Ірини Гудим, 2010. — 48 с.
9. Спогади Снігового В. Ф. — Книга 1 «Historia sela Wisunska» — 48 аркушів, з особистого архіву авторки.
10. Спогади Снігового В. Ф. — Книга 2 «Книга II Historia sela Wisunska W. F. Snihowoi 1948». — 96 аркушів, з особистого архіву авторки.

O. GRIGORASHCHENKO
Mykolaiv

V. F. SNIGOVOI'S MEMORIES AS A SOURCE OF THE HISTORY OF VYSUNSK REPUBLIC (1919)

Analyzed the manuscript memories Snegovoi V.F as a source for the history of the Ukrainian revolution in Nikolaev in 1917–1921, in particular, covers developments relating to Visunsk People's Republic (1919).

Keywords: memories, Ukrainian revolution Vysunska Republic, the rebels.

О. Н. ГРИГОРАЩЕНКО
г. Николаев

ВОСПОМИНАНИЯ В. Ф. СНЕГОВОГО В КАЧЕСТВЕ ИСТОЧНИКА ПО ИСТОРИИ ВИСУНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ (1919 г.)

Анализируется рукопись воспоминаний В.Ф. СнегОВОГО в качестве источника по истории Украинской революции на Николаевщине в 1917–1921 гг., в частности рассматриваются события связанные с Висунской народной республикой (1919 г.).

Ключевые слова: воспоминания, Украинская революция, Висунская республика, повстанцы.

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2015

УДК 737.1(477.73)

Є. Г. ГОРБУРОВ, К. Є. ГОРБУРОВ
м. Миколаїв

БОНА ВОРОНІВСЬКОЇ ЕКОНОМІЇ ПАНА ЕРНСТА

У статті розповідається про бону, яка нарівні з грошовими знаками Російської імперії перебувала в товарно-грошовому обігу на території Воронівської економії німецького колоніста А. Ернста в кінці XIX – початку XX ст. (сьогодні с. Воронівка Вознесенського району Миколаївської області). У виданих до цього часу нумізматичних каталогах і довідниках, з якими працювали автори, згадка про цю бону відсутня. Воронівська бона вперше описана в цій статті.

Ключові слова: бона, жетон, гроші, товар, економія.

Більш за століття відокремлює нас від того часу, коли на землях сучасної Миколаївщини розташовувалися багаті економії «королів» рослинництва, птахівництва, вівчарства і інших галузей сільськогосподарського виробництва. Зразки продукції цих економії отримували на всеросійських і всесвітніх виставках і ярмарках високі винагороди, а з ними – популярність і професійне визнання. Серед посушливих степів, як оазиси в пустелі, з'являлися багаті палаци з парками, ставками, в яких водилися коштовні породи риб, водопадами і зоопарками.

Сьогодні зрідка краєзнавцями вивчаються документи, що залишилися і зберігають

інформацію про справжніх господарів землі. По «руках» колекціонерів ходять вицвілі фотогографії тих років, на жаль, без точної прив'язки до того або іншого населеного пункту, або особи.

Деякі власники економії чеканили власні металеві «гроші» – бони¹. Останнім часом детально описані металеві бони німецьких колоністів Фальц-Фейнів, які були в обігу в їх економії Асканія-Нова².

Це був не одиничний випадок. Випуск «власних грошей» заводами, фірмами, промислами і приватними особами набув широкого поширення в XIX столітті. Бони випускали акціонерні товариства, лазні і банки, булочні і

¹ Бони – карбовані знаки, що слугували квитанцією або ордером для отримання товарів чи грошей.

² Сьогодні – біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Фридриха Едуардовича Фальц-Фейна, Херсонська область.